

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 114 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiyoy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinisho Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromodlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятова Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	

MAHALLIY BYUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA MAHALLIY SOLIQLAR VA SOLIQDAN TASHQARI TUSHUMLARNING AHAMIYATI

Rajjaboyeva Dildora Zakirovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti (Fiskal instituti),
Soliq va soliqqa tortish kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlar salmog'ini oshirish zaruriyati va ahamiyati keng tadqiq qilingan. Mahalliy byudjet daromadlarini oshirish bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning olib borgan ilmiy-tadqiqot natijalari o'rganilgan. Maqolada mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish prinsiplari va byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirish prinsiplari ham bayon qilingan.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, mahalliy byudjet, soliq, tushum, soliqdan tashqari tushumlar, byudjet daromadlari, byudjet xarajatlari.

Abstract: This article widely explores the need and significance of increasing the weight of local taxes and non-tax revenues in the formation of local budget revenues. The results of research conducted by foreign and domestic scientists on the issues of increasing local budget revenues were studied. The article also describes the principles of generating local budget revenues and the principles of generating budget revenues using taxes.

Key words: state budget, local budget, tax, income, non-tax revenues, budget revenues, budget expenses.

Аннотация: В данной статье широко исследуется необходимость и значение увеличения веса местных налогов и неналоговых доходов в формировании доходов местного бюджета. Изучены результаты исследований, проведенных зарубежными и отечественными учеными по вопросам увеличения доходов местного бюджета. Также в статье описаны принципы формирования доходов местного бюджета и принципы формирования доходов бюджета с помощью налогов.

Ключевые слова: государственный бюджет, местный бюджет, налог, доход, неналоговые доходы, доходы бюджета, расходы бюджета.

Byudjet daromadlarini shakllantirish va unda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning rolini aniqlash borasidagi ilmiy tadqiqot ishini amalga oshirish uchun, bizning fikrimizcha, eng avvalo, shu jarayonga tegishli bo'lgan bir necha nazariy masalalarga aniqlik kiritib olish maqsadga muvofiq. Ana shunday masalalardan biri byudjet daromadlarini shakllantirishning mohiyati va uning prinsiplarini aniqlashdan iborat. Bizning nazarimizda, bu masalalarga aniqlik kiritmasdan va ularga nisbatan o'zimizning qat'iy pozitsiyamizga ega bo'lmasdan turib byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar rolini oshirish masalasini oqilona hal qilishning iloji yo'q. Shunday bo'lishiga qaramasdan "byudjet daromadlarini shakllantirish"ning mohiyatini aniqlashni "byudjet daromadlari"ning mohiyatini aniqlamasdan turib tasavvur qilib bo'lmaydi.

Haqiqatdan ham tegishli manbalarga murojaat qilar ekanmiz, byudjet daromadlarini shakllantirish va unda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning rolini oshirish masalasini oqilona hal etish uchun, avvalo, ana shu yuqorida keltirilgan masalalarga jiddiy e'tibor bermoq lozim.

Prof. L.A.Drobozinaning fikricha, "byudjet daromadlari – bu byudjetga jalb qilinadigan solikli va soliqsiz mablag'lar" (Drobozina, 2003).

Prof. M.P.Afanasev nazarida "byudjet daromadlari – bu amaldagi qonunchilikka muvofiq ravishda tiklanmaydigan va qaytarilmaydigan tartibda davlat hokimiyat organlari va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining ixtiyoriga kelib tushadigan pul mablag'lari" (Afanasev, 2004).

Professorlar M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabantilar byudjet daromadlarining mohiyatini ifodalovchi quyidagi ta'rifni berganlar: "byudjet daromadlari davlat hokimiyati va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlari ixtiyoriga mamlakatda amal qiladigan byudjet va soliq qonunchiligiga muvofiq ravishda tiklanmaydigan va qaytarilmaydigan tarzda kelib tushadigan pul mablag'laridir" (Romanovskogo, 2001).

Byudjet daromadlarining mohiyatini ifodalash maqsadida yuqorida keltirilgan ta'riflardan, ko'rinib turibdiki, eng avvalo, ular shaklan bir-biridan tubdan farq qiladi. Lekin shunday bo'lishiga qaramasdan, bizning fikrimizcha, ular ma'no-mazmun jihatidan bir-biridan uncha uzoq emas va shuning uchun ham ular bir-birlaridan mohiyatan keskin farq qilmaydi, deyishga asoslar yetarlidir. Chunki ularning barchasida byudjet daromadlarining byudjetga jalb qilinadigan mablag'lar ekanligi u yoki bu tarzda e'tirof etilayapti.

Albatta, prof. L.A.Drobozinaning byudjet daromadlariga nisbatan bergan ta'rifi o'zining oddiyligi va sodaligi, qisqa va lo'ndaligi, tushunarli ekanligi bilan diqqatga sazovor bo'lsa-da, xuddi shunday fikrlarni yuqorida keltirilgan boshqa iqtisodchi-olimlar tomonidan berilgan ta'riflarga nisbatan bildirib bo'lmaydi. Biroq professorlar M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya, B.M.Sabanti va M.P.Afanasevlar tomonidan byudjet daromadlariga berilgan ta'riflarning ham ijobiy tomonlari mavjud. Bizningcha, bu narsa ular tomonidan berilgan ta'riflarning nisbatan aniqlik, konkretlik darajasining yuqoriligi bilan belgilanadi. Aksincha, prof. L.A.Drobozinaning ta'rifida esa xuddi shu narsalar, ma'lum bir ma'noda, yetishmaydi.

Garchi bir-birlariga, bir tomondan, professorlar M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabanti hamda ikkinchi tomondan prof. M.P.Afanasevlarining byudjet daromadlariga bergan ta'riflari juda yaqin bo'lishiga qaramasdan, bizning fikrimizcha, aniqlik va konkretlik nuqtai-nazaridan prof. M.P.Afanasevning ta'rifi nisbatan pastroq pag'onaga turganligi aniq. Chunki, uning ta'rifida "...amaldagi qonunchilikka muvofiq..." degan ibora ishlatilgan bo'lsa, prof. M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabantilarning ta'rifida esa bu iboraning o'rnida "...mamlakatda amal qiladigan byudjet va soliq qonunchiligiga muvofiq..." degan so'zlar birikmasi ishlatilganki, bu narsa byudjet daromadlarining mohiyatini aniqlashni ancha yuqoriga ko'tarilganligini va uning yanada konkretlashtirilganligini ko'rsatayapti.

Yuqorida keltirilgan va byudjet daromadlarining mohiyatiga ochishga xizmat qiladigan uchchala ta'riflarning ikkitasida (prof. M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabanti hamda prof. M.P.Afanasevning ta'riflarida) byudjet daromadlarining "pul mablag'lari" ekanligi e'tirof etilgan bo'lsa, ularning bittasida esa (prof. L.A.Drobozinaning ta'rifida) byudjet daromadlarining "mablag'lar" ekanligi ("...soliqli va soliqsiz mablag'lar") qayd etilayapti.

Bir vaqtning o'zida, shu masalaga bag'ishlangan prof. M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabanti hamda prof. M.P.Afanasevning ta'riflarida "...tiklanmaydigan va qaytarilmaydigan..." tarzda kelib tushishiga e'tibor qaratilgan bo'lsa, muammoning bu jihati prof. L.A.Drobozinaning ta'rifida e'tibordan chetda qolgan.

Shuningdek, prof. M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabanti hamda prof. M.P.Afanasevning ta'riflarida byudjet daromadlarining "...davlat hokimiyat organlari va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining ixtiyoriga kelib tushadigan..." pul mablag'lari ekanligi qayd etilgan bo'lsa, bu narsa L.A.Drobozinaning ta'rifida "...byudjetga jalb qilinadigan mablag'lar" sifatida talqin qilingan.

Prof. A.V.Vahobov va prof. Z.X.Srojiddinova tomonidan byudjet daromadlariga quyidagicha ikki xil shaklda ta'rif berilgan: 1. "Byudjet daromatlari – bu davlat byudjet tizimining turli darajalaridagi byudjetlariga qonunchilikka muvofiq ravishda tiklanmaydigan va qaytarilmaydigan tartibda tushadigan pul mablag'laridir" (Vaxabov, 2007). 2. "Byudjet daromatlari – davlat hokimiyat organlari va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining ixtiyoriga qonunchilikka muvofiq ravishda tiklanmaydigan va qaytarilmaydigan tartibda tushadigan pul mablag'laridir" (Vaxabov, 2007). Ko'rinib turibdiki, berilgan har ikki ta'riflar bir-birlaridan birinchisida "...davlat byudjet tizimining turli darajalaridagi byudjetlariga..." va ikkinchisida esa "...davlat hokimiyat organlari va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining ixtiyoriga..." borib tushayotgan pul mablag'lari bilan "farq" qiladi. Shuningdek, prof. A.V.Vahobov va prof. Z.X.Srojiddinova tomonidan byudjet daromadlariga berilgan ta'riflar ba'zi bir jihatlari bo'yicha professorlar M.V.Romanovskiy, O.V.Vrublevskaya va B.M.Sabanti hamda M.P.Afanasevlarining ta'riflariga o'xshab ketadi. Shunday bo'lishiga qaramasdan, ular tomonidan bu masalaga nisbatan bildirilgan fikrlar o'ziga xosligi bilan ajralib turadi.

Byudjet daromadlarini shakllantirishning umumiy masalalari, xususan, byudjet daromadlarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari, byudjetning soliqli daromatlari, byudjet daromadlarining boshqa manbalari, iqtisodiyotning erkinlashuvi sharoitida byudjet daromadlarini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari kabi masalalar birinchilar qatori o'zbek iqtisodchi olimlaridan prof. A.S.Jo'rayevning ishlarida tadqiq etilgan (Jo'rayev, 2004). Unda muallif byudjet daromadlarini shakllantirishning zarurligi, mohiyati, manbalari va omillari, byudjet daromadlarini tasniflash mezonlari, byudjet daromadlarini shakllantirish yuzasidan xorijiy davlatlarning ijobiy tajribalarini o'zlashtirish, byudjetning soliqli daromatlari tarkibi va dinamikasi, soliqlarning byudjet tizimi bo'g'inlari o'rtasida taqsimlanish tartibi, to'g'ri (bevosita) va egri (bilvosita) soliqlarning undirish amaliyoti, byudjetning soliqli daromadlarini shakllantirishda to'lov intizomiga rioya qilish, byudjet soliqsiz daromadlarining zarurligi, mohiyati va turkumlanishi, soliqsiz daromadlarning byudjet daromadlarining hajmidagi o'rni va dinamikasi, xo'jalik subektlarining investitsion faoliyatini soliqlar orqali rag'batlantirish va soliq imtiyozlari tizimini takomillashtirish orqali byudjet daromadlarini shakllantirish kabi masalalarni atroflicha yoritib bergan.

Prof. A.Jo'rayev bu sohadagi izlanishlarining ahamiyatini yuqori baholagan va ularni to'la e'tirof etgan holda shu narsani qayd etishni istardikki, negadir byudjet daromadlarini shakllantirishning samarali yo'llari mas-

alalariga bag'ishlangan monografiyada ilmiy-nazariy masalalar orasida birinchilar qatori shu masalaning poydevori hisoblangan "byudjet daromadlari"ning mohiyatini aniqlashga, bizning nazarimizda, yetarlicha o'rin berilmagan. Xuddi shunday fikrni S.Jubayev, A.Mamanazarov, A.Suvanov, Q.Tojiboyeva va J.Yesmurzayevlarning ishlariga nisbatan ham bildirish mumkin.

Shu munosabat bilan ta'kidlash joizki, bizning fikrimizcha, byudjet daromadlarining mazmun-mohiyatini ifodalovchi ta'rif berilayotgan paytda, birinchidan, byudjet daromadlari davlat markazlashtirilgan moliyaviy resurslarining bir qismidan iborat ekanligini va ikkinchidan esa, ular davlatning funksiyalarini bajarish uchun zarurligini, eng avvalo, e'tirof etmoq lozim. Shuningdek, bu ta'rifda byudjet daromadlari pul mablag'lari fondlarini shakllantirish jarayonida vujudga keladigan iqtisodiy (moliyaviy) munosabatlarni o'zida ifoda etishi va turli darajadagi hokimiyat organlarining ixtiyoriga kelib tushishi, albatta, hisobga olinishi shart.

Bizning nazarimizda, ana shu yuqoridagi holatlar prof. T.S.Malikov va prof. N.H.Haydarovlarning byudjet daromadlariga bergan quyidagi ta'riflarida o'zining yaqqol ifodasini topgan: "Pul mablag'lari fondlarini shakllantirish jarayonida vujudga keluvchi iqtisodiy (moliyaviy) munosabatlarni o'zida ifoda etadigan, hokimiyat organlarining turli darajalari ixtiyoriga kelib tushadigan, davlatning funksiyalarini bajarish uchun zarur bo'lgan davlat markazlashtirilgan moliyaviy resurslarining bir qismi byudjet daromadlari deyiladi (Malikov, 2007).

Byudjet daromadlariga nisbatan berilgan yuqoridagi ta'rifni biz qo'llab-quvvatlaymiz va unda byudjet daromadlarining mazmun-mohiyati to'liq va har tomonlama ochib berilgan deb hisoblaymiz.

Shunisi xarakterliki, byudjet daromadlari mamlakatlarning davlat tuzilishiga bog'liq ravishda farqlanadi. Unga ko'ra byudjet daromadlari markaziy (davlat) byudjet(i) daromadlari va unitar (yagona) davlatlardagi mahalliy byudjetlar daromadlaridan iborat bo'lishi mumkin. Bir vaqtning o'zida, federativ (ittifoqchilik) tuzilish(i) ga ega bo'lgan davlatlarda byudjet daromadlarining bu ikki ko'rinishi federatsiya a'zolari byudjetlarining daromadlari bilan to'ldiriladi.

Byudjet daromadlarini va davlatning daromadlaridan ham farqlamoq lozim. Shunga ko'ra, byudjet daromadlari davlatning daromadlariga nisbatan torroq bo'lgan tushuncha hisoblanadi. Buning sababi shundaki, davlat daromadlari hokimiyat barcha darajalari byudjetlarining moliyaviy mablag'lari bilan birgalikda yana o'zining tarkibiga davlat nobyudjet fondlari va barcha davlat sektoriga tegishli bo'lgan boshqa resurslarni ham qamrab oladi.

Byudjet daromadlari to'g'risida gap ketar ekan, bu yerda uning asosiy manbai nimadan iborat ekanligini aniqlab olish muhim ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan ta'kidlash kerakki, byudjet daromadlarining asosiy moddiy manbai milliy daromad hisoblanadi. Agar davlatning moliyaviy ehtiyojlarini qondirish uchun milliy daromad yetarli bo'lmasa, davlat bunday ehtiyojni qondirishga milliy boylikni jalb etishi mumkin. Shu o'rinda milliy daromadni davlat tomonidan davlatlashtirish (davlat ixtiyoriga o'tkazish) turli metodlar yordamida amalga oshirilishini ham qayd etib o'tishimiz kerak. Davlat hokimiyat organlari tomonidan milliy daromadni qayta taqsimlash va byudjet daromadlarini shakllantirish uchun foydalanilayotgan metodlarning asosiylari bo'lib soliqlar, davlat krediti va pul emissiyasi hisoblanadi. Ular o'rtasidagi nisbatlarning mamlakatlar va davrlar bo'yicha turlicha bo'lishiga mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa qarama-qarshiliklarning o'tkirlik darajasi, davlatning moliyaviy siyosati va moliyaviy ahvoli o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Milliy daromadni qayta taqsimlashning asosiy metodi soliqlar bo'lganligi uchun ular yordamida byudjet daromadlarining asosiy salmog'i ta'minlanadi. Shuningdek, davlat kreditlari va qog'oz pullar emissiyasi ham byudjet daromadlarining navbatdagisi bo'lib hisoblanadi.

Byudjet daromadlariga tegishli bo'lgan xarakterli xususiyatlardan biri ularning mamlakat yalpi ichki (milliy) mahsulotini taqsimlash va qayta taqsimlash umumiy jarayonining elementlaridan biri bo'lib, oraliq (tranzit) xarakterga ega ekanligidir. Bu daromadlar yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan daromadlar va jamg'armalarning bir qismining byudjetga o'tkazilishi natijasida vujudga keladi. O'z navbatida, byudjet daromadlarining moddiy-buyumlashgan mazmuni davlatning ixtiyoriga borib tushgan pul mablag'laridan iborat. Bu moliyaviy (byudjet) kategoriyaning, ya'ni byudjet daromadlarining namoyon bo'lish shakllari byudjetga borib tushuvchi turli soliqlar, to'lovlar, yig'imlar, bojlar va ajratmalardan tashkil topadi.

Byudjetning daromadlari miqdoriy jihatdan yaratilgan (ishlab chiqarilgan) yalpi ichki (milliy) mahsulotda (milliy daromadda) davlatning ulushidan darak beradi. Ularning absolyut hajmi va salmog'i quyidagi omillarning ta'siri bilan belgilanadi:

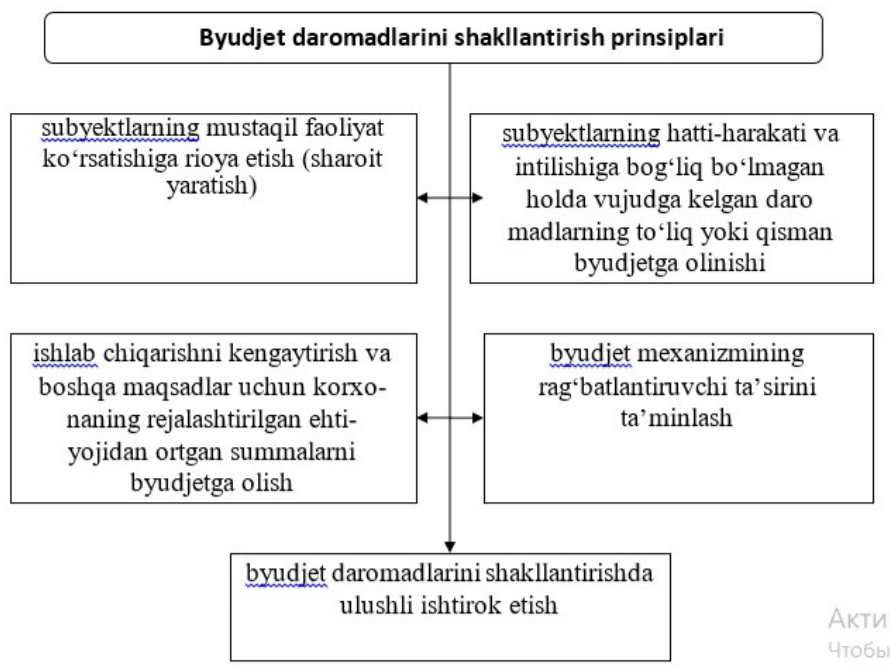
- mamlakatning yalpi ichki (milliy) mahsuloti (milliy daromadi)ning umumiy hajmi;
- u yoki bu davrda davlatning oldida turgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, mudofaa va boshqa vazifalar.

Mamlakat taraqqiyotining ma'lum bir bosqichida ana shularga muvofiq ravishda byudjetda mablag'larni konsratsiya qilish (to'plash, yig'ish) miqdori va ularni undirishning shakl va metodlari aniqlanadi. Shunday qilib, yuqorida bayon qilinganlarga asoslangan holda, bizning fikrimizcha, "byudjet daromadlarini shakllantirish"ga quyidagicha ta'rif berish mumkin: mamlakat yalpi ichki (milliy) mahsulotini taqsimlash va qayta taqsimlash jarayonida yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan daromadlar va jamg'armalar bir qismi byudjetga o'tkazilishining shakl va metodlari majmui hamda ularni amaliyotda qo'llanish tartibiga byudjet daromadlarini shakllantirish deyiladi.

Byudjet daromadlarini shakllantirishga oid o'z ta'rifimizga ega bo'lganimizdan so'ng, endigi navbat byudjet daromadlarini shakllantirish jarayonining qanday prinsiplarga asoslanishini aniqlashdan iborat.

Haqiqatdan ham amalga oshirilgan bizning tadqiqotlarimiz natijasi shuni ko'rsatdiki, byudjet daromadlarini shakllantirish jarayoni ma'lum bir prinsiplarga tayanadi. Bu prinsiplarni, umumlashtirilgan holda, rasmda quyidagicha ko'rsatish mumkin (1-rasm).

1-rasm: Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish prinsiplari

1-rasmda keltirilganlardan ko'rinib turibdiki, byudjet daromadlarini shakllantirishda bir necha prinsiplarga qat'iy rioya etmoq lozim. Ularning orasida eng muhim prinsiplardan biri subyektlarning mustaqil faoliyat ko'rsatishiga rioya etish (sharoit yaratish)dir. Bu prinsipni byudjet daromadlarini shakllantirishning eng asosiy prinsipi deb e'tirof etish kerak. Ma'no jihatidan bu prinsip subektlarga tegishli bo'lgan mablag'lar bir qismining byudjetga olinishi ularning mustaqil rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi kerakligini anglatadi. Aks holda yoki bu prinsipning mavjud ekanligini va uning tegishli talablarini hisobga olmaslik, eng kamida, quyidagi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin:

- subyektlarning mustaqilligi yo'qotiladi;
- subyektlarning kasodga uchrash hollari vujudga keladi;
- subyektlarning ichki rezervlarini qidirib topishga va ishlab chiqarishning o'sish sur'atlarini ta'minlashga intilishi susayadi;
- xufyona iqtisodiyot rivojlanadi;
- va boshqalar.

Ayrim hollarda ba'zi bir obektiv sabablarga ko'ra xo'jalik yurituvchi subektlar (soliq to'lovchilar)ning aylanmasida ularning xatti-harakati va intilishlari hamda mehnat natijalariga bevosita bog'liq bo'lmagan holda u yoki bu ko'rinishdagi daromadlar paydo bo'ladi. Shunga mos ravishda ma'lum bir xarajatlarni amalga oshirmasdan turib olingan barcha daromadlar subektlarning ixtiyoriga qoldirilmasdan davlatning ixtiyoriga o'tishi kerak. Bu narsa byudjet daromadlarini shakllantirishning muhim prinsiplaridan bo'lgan subyektlarning hatti-harakati va intilishiga bog'liq bo'lmagan holda vujudga kelgan daromadlarning to'liq yoki qisman byudjetga olinishi kerak degan prinsipning amaliyotda realizatsiya qilinishi orqali sodir bo'ladi. Shuningdek, bu prinsipning ta'siri ostiga subektlar ma'muriyatining noto'g'ri, noqonuniy harakati (masalan, davlat standartlarini buzish va boshqalar) natijasida olingan daromadlar ham kiritilmog'i lozim. Bu prinsipning talablariga rioya etmaslik, o'z navbatida, ijtimoiy adolat prinsipining buzilishiga, asossiz daromatlarga ega bo'lishiga, soliq to'lovchilar o'rtasida norozilik kayfiyatining kuchayishiga, byudjet daromatlari bazasining zaiflashuviga olib keladi.

Iqtisodiyotda davlat korxonalarining mavjud ekanligi byudjet daromadlarini shakllantirish prinsiplarida ham o'z aksini topmog'i lozim. Gap bu yerda ishlab chiqarishni kengaytirish va boshqa maqsadlar uchun davlat korxonasining rejalashtirilgan ehtiyojidan ortgan summalar byudjetga olinishining maqsadga muvofiqligi xususida ketayapti. Albatta, buning maqsadga muvofiq ekanligini inkor etib bo'lmaydi. Shuning uchun ham byudjet daromadlarini shakllantirishning navbatdagi prinsipi ishlab chiqarishni kengaytirish va boshqa maqsadlar uchun

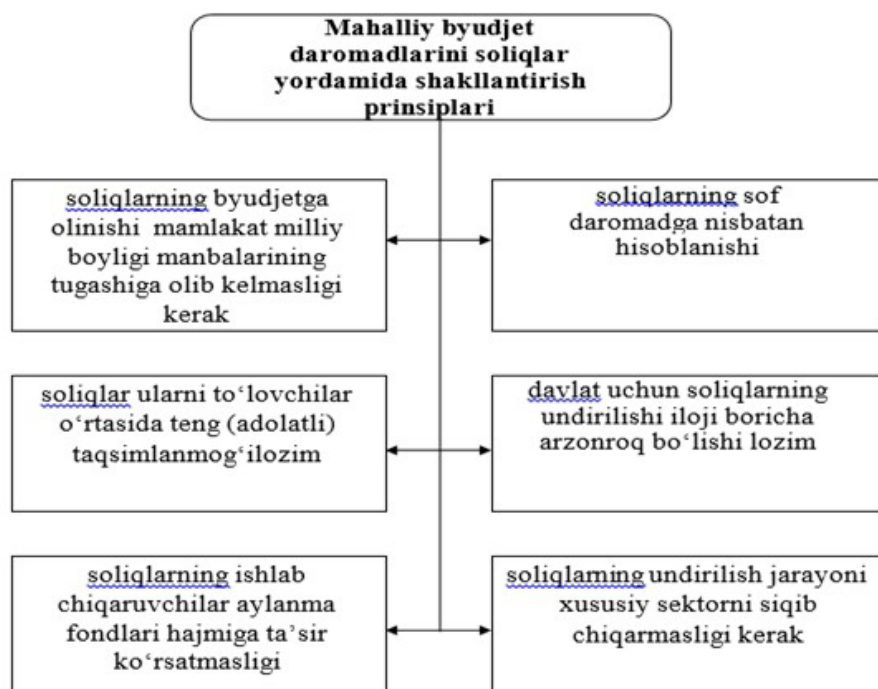

korxonaning rejalashtirilgan ehtiyojidan ortgan summalarni byudjetga olishdan iborat. Shu o'rinda qayd etish kerakki, bu prinsip byudjet daromadlarini davlat korxonalarining mablag'lari hisobidan tashkil etishda qo'llanilishi mumkin. Bu prinsipga rioya qilish natijasida davlat korxonalarining moliyaviy holati tartibga solinadi va bir vaqtning o'zida ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishda davlatning manfaatlari ta'minlanadi.

Byudjet daromadlarini shakllantirishni subektlarning moddiy manfaatdorligidan ajratilgan holda tasavvur etish mumkin emas. Aks holda byudjet daromadlarini shakllantirish jarayonini oqilona tashkil etilgan deb bo'lmaydi. Shuning uchun ham byudjet mexanizmining rag'batlantiruvchi ta'sirini ta'minlash byudjet daromadlarini shakllantirish prinsiplaridan biri hisoblanadi. Gap bu yerda subektlar ixtiyoridan mablag'larning byudjetga olinishi ularning samarali faoliyat ko'rsatishini rag'batlantirishi kerakligi to'g'risida ketayapti. Bir vaqtning o'zida yana shu narsani ta'kidlash lozimki, bu yerda qo'yilgan vazifa faqatgina byudjet daromadlarini miqdoriy jihatdan ta'minlash emas, balki shu orqali korxonada faoliyat ko'rsatayotgan mehnat jamoalarining manfaatlariga, ular faoliyatining sifat ko'rsatkichlariga to'lovlarning ijobiy ta'sirchanligini kuchaytirishdan iborat ekanligi ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim.

Byudjet daromadlarini shakllantirishda ulushli ishtirok etish ham byudjet daromadlarini shakllantirishning muhim prinsiplaridan hisoblanadi. Bu prinsipning harakat etish doirasi, ma'lum ma'noda, cheklangan bo'lib, u asosan, aholi mablag'lari hisobidan byudjet daromadlarini shakllantirishda qo'llaniladi. Bu prinsipni amaliyotda qo'llash natijasida aholi daromadlarining bir qismi ular olgan daromadlarining darajasiga bog'liq ravishda byudjet daromadlarini shakllantirishga yo'naltiriladi.

Ma'lumki, hozirgi sharoitda byudjet daromadlarining asosiy qismi soliqlar yordamida byudjetga undiriladi. Bu narsa byudjet daromadlarini shakllantirish prinsiplariga o'zining ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi. Shuning uchun ham jahon amaliyoti va tajribasi byudjet daromadlarining asosiy qismi soliqlar yordamida shakllanganligini inobatga olib, bu jarayonda hayot sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tgan va ularning to'g'ri ekanligini hayotning o'zi tasdiqlagan bir necha prinsiplardan foydalanish kerakligini allaqachon isbotlab bergan. Tegishli tadqiqot ishlarini amalga oshirish jarayonida ularni biz umumlashtirishga va yagona bir tizimga keltirishga harakat qildik va buning natijasida quyidagi rasmni vujudga keltirishga muvaffaq bo'ldik.

2-rasm: Byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirish prinsiplari

Keltirilgan 2-rasmdan ko'rinib turibdiki, soliqlar yordamida byudjet daromadlarini shakllantirish jarayonida, eng avvalo, mamlakat milliy boyligi manbalariga jiddiy e'tibor berib, ularning tugamasligi masalasi doimo diqqat-markazda turmog'i lozim. Chunki soliqlarning undirilishi, oxir oqibatda, mamlakatning milliy boyligiga borib taqalladi.

Byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirishning ikkinchi prinsipi soliqlarning ularni to'lovchilar o'rtasida teng (adolatli) taqsimlanmog'i hisoblanadi. Soliqlarning ularni to'lovchilar o'rtasida teng (adolatli) taqsimlanishi deyilganda soliq to'lovchilarga nisbatan bir xil summadagi yoki bir xil stavkadagi soliqlarning o'rnatilishi tushunilmaydi.

Bundan farqli o'laroq soliqlarning soliq to'lovchilar o'rtasida teng taqsimlanishi undirilayotgan soliq summalarining ular manfaatlariga teng yoki bir xilda ta'sir qilishi orqali namoyon bo'ladi. Unga ko'ra soliqlarning soliq to'lovchilar o'rtasida teng (adolatli) taqsimlanishining asosi bo'lib ularning iqtisodiy (moliyaviy) salohiyati hisoblanishi kerak. Afsuski, amaliyotda xo'jalik yurituvchi subektlarga tegishli bo'lgan iqtisodiy (moliyaviy) salohiyatning pul shaklida ifodalanishini aniqlashda jiddiy muammolar mavjud bo'lib, bu narsa, oxir oqibatda, soliqlarning soliq to'lovchilar o'rtasida teng (adolatli) taqsimlanishini muammosini ijobiy hal etishga o'ziga xos tarzda to'siq bo'lib kelayapti.

Soliqlarning ishlab chiqaruvchilar aylanma fondlari hajmiga ta'sir ko'rsatmasligi byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirishning uchinchi prinsipi hisoblanadi. Aniqroq qilib aytganda, gap bu yerda soliqlarning undirilishi ishlab chiqaruvchilar aylanma fondlarining kamayishiga olib kelmasligi xususida ketayapti. Afsuski, ba'zi hollarda amaliyotda bu prinsipning talablari ham qo'pol ravishda buzilayapti. Buning natijasida byudjet ham, soliq to'lovchi ham, aslida, manfaat ko'rayotgani yo'q. To'g'ri, aylanma fondlarning kamayishi hisobidan soliqlarning byudjetga undirilishi natijasida byudjetning daromadlar qismi qisqa vaqt davomida manfaat ko'rishi mumkin. Lekin bunday manfaatdorlik byudjet daromadlari uchun cheklanganlik va vaqtinchalik xarakterga ega. Chunki, boshqa sharoitlar teng bo'lgan taqdirda, kelgusi davrda byudjet korxona aylanma fondlarining kamayishi hisobiga undirilgan soliq summalariga teng bo'lgan miqdorni, baribir, yo'qotadi.

Byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirishning to'rtinchi prinsipi soliqlarning sof daromadga nisbatan hisoblanishidir. Soliqlarning sof daromadga nisbatan hisoblanishi ularning sof daromad hisobidan to'lanishini anglatmaydi. Bu yerda gap hisoblangan soliqlarning sof daromadga nisbatan qancha qismni tashkil etganligi to'g'risida ketayapti. Ana shu nisbatning darajasi ishlab chiqarish natijalaridan qay darajada manfaat ko'rilyotganligidan darak beradi. Agar soliqlarning hisoblanishi (undirilishi) natijasida ular korxona sof daromadining asosiy qismini byudjet daromadlarini shakllantirishga yo'naltirilishini ta'minlasa, tashkil topgan bu nisbatni ham xo'jalik yurituvchi subektlar va byudjet manfaatlari nuqtai-nazaridan oqilona deb bo'lmaydi. Bunday nisbat vujudga kelishining oldini olish uchun korxonalar va byudjet tegishli choralarni ko'rmoqlari lozim. Shuning uchun ham byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirish prinsiplarining biri sifatida soliqlar sof daromadga nisbatan hisoblanishining e'tirof etilganligi bejiz emas.

Davlat uchun soliqlar undirilishining iloji boricha arzonroq bo'lishi byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirishning beshinchi prinsipi hisoblanadi. Bu holatning prinsip darajasiga qadar ko'tarilishiga asosiy sabab shuki, soliqlarning undirilishi bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning qoplanishi byudjet daromadlariga borib taqaladi. Boshqa sharoitlar teng bo'lgan taqdirda, soliqlarni undirish xarajatlari qancha kam bo'lsa, byudjet daromadlari shuncha ko'p bo'ladi va aksincha. Bundan tashqari soliqlar undirilishining iloji boricha arzonroq bo'lishi bozor iqtisodiyotining umum e'tirof etilgan kam xarajat qilib, ko'proq samaraga erishish lozimligi to'g'risidagi qoidaning o'ziga xos ko'rinishi hamdir.

Va nihoyat, byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirishning oxirgi – oltinchi – prinsipi soliqlarning undirilish jarayoni xususiy sektorni siqib chiqarmasligi kerak degan qoidaga asoslanadi. Bu prinsip, ayniqsa, hozirgi O'zbekiston sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari uning dolzarbligi O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda xususiy sektorga ustuvorlik berilayotganligi bilan ham belgilanadi. Bunday sharoitda shunga mos ravishda byudjet daromadlarini shakllantirish uchun xususiy sektordan soliqlarning undirilishi bu sektorning rivojlanishiga uni siqib chiqarish u yoqda tursin, hatto to'sqinlik qilmasligi ham kerak. Muammoni hal etishga bunday yondoshish, bizningcha, xususiy sektorning qad roslashiga erishish va uning rivojlanishini ta'minlash siyosati yurgizilayotgan paytda o'zgacha bo'lishi ham mumkin emas.

Shunday qilib, ushbu paragrafda biz oldin e'lon qilingan ishlarni o'rganish asosida byudjet daromadlarining mohiyatiga nisbatan o'z pozitsiyamizga ega bo'ldik, tegishli tahlil ishlarini amalga oshirish natijasida "byudjet daromadlarini shakllantirish"ga ta'rif berdik va uning oxirida byudjet daromadlarini shakllantirishning umumiy prinsiplari va byudjet daromadlarini soliqlar yordamida shakllantirishning o'ziga xos bo'lgan prinsiplari ustida batafsil to'xtaldik. Oxirgi guruhga kiruvchi prinsiplar barcha soliq'larga, shu jumladan, mahalliy soliq'larga ham to'liq tegishli hisoblanadi. Shuning uchun ham byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlarning rolini oshirish masalasini bu prinsiplarga qay darajaga rioya etilayotganligini aniqlamasdan turib, ijobiy hal etish mumkin emas. Bizning fikrimizcha, yuqoridagi prinsiplarga qat'iy rioya etish byudjet daromadlarini shakllantirishda soliqlar, shu jumladan mahalliy soliqlar rolini oshirishning mustahkam garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduraxmanov O.K. Nalogovaya sistema zarubejnx stran. Monografiya. – M.: Izd-vo "Paleotip", 2005. – 356 s.
2. Jo'rayev A.S. Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning samarali yo'llari. – Toshkent: "Fan", 2004. – 243 b.
3. Malikov T. Soliqlar va soliqqa tortishning dolzarb masalalari. – Toshkent: "Akademiya", 2002. – 204 b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.